

ДОНЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Красноносів Юрій Миколайович

ФОРМУВАННЯ КАДРІВ РОБІТНИКІВ
ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
(1926–1939 рр.)

Спеціальність 07.00.02. – Історія України

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі Історії України Донецького державного університету

- Наукові керівники
- доктор історичних наук
В.І.Кравченко
 - кандидат історичних наук, доцент
Е.О.Зайцова
- Офіційні опоненти
- доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
П.М.Тригуб
 - кандидат історичних наук, доцент
В.М.Канунніков

Провідна організація - Донецький державний технічний університет

Захист відбудеться " 4 " т р а в н я 1995 р. о 14 год.

на засіданні спеціалізованої вченої ради К.06.06.01 по присудженню наукового ступеня кандидата історичних наук в Донецькому державному університеті (340055, м.Донецьк, вул. Університетська, 24, корпус 2, ауд.38).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Донецького державного університету.

Автореферат розіслано " 3 " квітня 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради,
кандидат історичних наук, доцент

О.В.Крапівін - О.В.Крапівін

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із проявів реформування соціально-економічної моделі розвитку українського суспільства на сучасному етапі є загострення кадрової проблеми. Структурні та конверсійні процеси, падіння мотиваційних стимулів виробничої діяльності, приховане і реальне безробіття зумовили плинність робітників на державних підприємствах, перехід кваліфікованих кадрів до невиробничої сфери, комерційних та підприємницьких структур, загострення проблеми з працевлаштуванням молоді. У зв'язку з цим вивчення способів вирішення кадрових проблем на різних етапах історії, врахування історичного досвіду минулого, порівняльний аналіз умов та принципів формування трудових колективів допоможе раціонально розв'язувати соціальні питання. Очевидним є і те, що природу сучасних кадрових процесів на етапі переходу від директивної, централізованої до ринкової економіки неможливо зрозуміти без вивчення досвіду 20-30-х років - початкового періоду радянської командно-адміністративної моделі суспільного розвитку з притаманними їй рисами і в галузі кадрової політики. Тим більше, що ця політика з деякими модифікаціями зумовляє і характер сучасних проблем забезпечення підприємств робітниками.

Одним із найпотужніших загонів трудівників України були гірники. Прискорена індустріалізація зумовила нарощування топливно-енергетичного комплексу, що супроводжувалося масштабними кількісними зрушеннями в складі працівників галузі. Необхідність вивчення характеру і наслідків кадрових процесів серед гірників, аналізу усього спектру об'єктивних і суб'єктивних чинників, частина яких стала наданням гласності лише на сучасному етапі, нових підходів наукового, неполітизованого дослідження минулого, а також відсутність узагальнюючих робіт з проблеми і зумовили вибір теми дисер-

гації: "Формування кадрів робітників вугільно-промисловості України (1926-1939 рр.)".

Об'єктом дослідження є вся система факторів, умов, які впливали в 1926-1939 рр. на чисельність, форми, методи комплектування шахтарських колективів, а також демографічні, культурно-технічні зміни серед складу гірників.

Предметом дослідження виступає виявлення закономірностей дії об'єктивних і суб'єктивних чинників на динаміку кадрових змін у кам'яновугільній промисловості України.

Регіональний та галузевий характер дисертації зумовлений:

1) місцем, яке історично займає вугільна промисловість, шахтарські області України як у економічному, так і у соціально-політичному житті республіки;

2) специфічним характером розвитку гірничих регіонів, кадрового складу галузі з притаманними їй особливостями.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період з 1926 по 1939 рр., відображаючи протиріччя розвитку суспільних процесів. Ліквідація непу і утвердження директивних, антиринкових методів та принципів керівництва, масштабний індустріальний "стрибок" і примусові експерименти в сільському господарстві кардинально змінили механізм забезпечення вугільних підприємств робітничою силою, суттєво вплинули на тенденції формування шахтарських рядів.

Ступінь наукової розробки проблеми. Наукова література, присвячена дослідженню проблеми розвитку грудових колективів України в роки індустріалізації, представлена монографіями, статтями, які умовно дисертант розподіляє на три групи:

1) література другої половини 20-х - середини 50-х років;

2) література середини 50-х – кінець 80-х років;

3) література кінця 80-х – 90-х рр.

Серед літератури першої групи відповідно до класифікації факторів та наукової ваги виділяються дослідження соціологічно-інформативного характеру, що базуються на результатах ряду переписів і акцентують увагу на впливові об'єктивних економічних, соціальних чинників у кадровій сфері¹, а також праці політико-інформаційного, агітаційно-пропагандистського плану, які з тенденційних позицій відображали роль суб'єктивних умов, суспільно-політичні процеси у контексті формування трудових (і шахтарських) колективів².

З кінця 30-х рр. праці, що висвітлювали кадрові процеси серед робітників України втратили, взагалі, наукову, дослідницьку спрямованість і характеризуються суворим схематизмом, ідеологічним догматизмом, утвердженням пріоритету та важливості соціально-політичних передумов.

В цілому, історіографія другої половини 20 – середини 50-х рр. характеризується відсутністю методів щодо аналізу статистичного матеріалу, поступовим скороченням історичних досліджень, утвердженням суб'єктивних, апологетичних оцінок та поглядів, примусовим насадженням міфів і стереотипів.

Другий період історіографії проблеми починається з середини 50-х рр., коли робляться спроби наукового аналізу процесу формування найважливіших із загонів робітників у роки індустріалізації. В цих роботах, на основі введення до наукового обігу нових джерел, розглядаються деякі фактори кадрової політики (технологічні зрушення,

1. Рашин А.Г. Состав фабрично-заводского пролетариата СССР. М., 1930; Ренке В.П., Ширая П.А. Забайкацкие кадры в рудоуправлениях Донугля. Харьков, 1929.
2. Волошин М. Вугільний Донбас у першому п'ятиріччі. Харків, 1932. Турубінер В. На боротьбу за механізований Донбас. Харків, 1930.

соціальні джерела, механізм постачання робітничої сили, суспільно-політична атмосфера). Але суттєговим рисом зазначених досліджень є вибіркове відображення лише позитивних сторін соціальних змін: замовчування цілого ряду існуючих у період індустріалізації негативних чинників (колективізація та її наслідки, голодомор 1932–1933 рр., падіння ефективності праці, політичні процеси та чистки).

Особливо широко на другому етапі були представлені праці, які розкривали особливості формування трудових колективів у 1926–1932 рр. на основі загальносоюзних та загальноукраїнських матеріалів¹.

Найбільш ґрунтовною серед зазначених робіт є монографія В.Є. Лобурця², в якій вперше розглядається процес формування кадрів найбільш крупних галузевих загонів робітничого класу УРСР на етапі відбудови та переходу від ринкових відносин непу до початкового періоду утвердження командно-адміністративної економіки. Науковий інтерес викликає також методика аналізу кількісних та якісних змін серед робітників України (і гірників) та виділення ряду факторів кадрової політики другої половини 20-х років (початок індустріалізації, стихійне відхідництво).

Менше в історіографії з дисертаційної проблеми представлені дослідження, присвячені 30-м рокам та ті, що охоплюють процеси фор-

1. Довгопол В.М. Робітничий клас України в роки соціалістичної індустріалізації (1926–1929). – Харків, 1971. Панфилова А.М. Формирование рабочего класса СССР в годы первой пятилетки (1928–1932 гг.) М., 1964; Рогачевская Л.С. Из истории рабочего класса СССР в первые годы индустриализации 1926–1927 гг. – М., 1959; Слуцкий А.Б. Рабочий класс Украины в борьбе за создание фундамента социалистической экономики (1926–1932) – К., 1963; Впштейн А.І. Робітничий клас України в боротьбі за створення матеріально-технічної бази соціалізму (1928–1932 рр.) – Харків, 1968.
2. Лобурець В.Є. Формування кадрів радянського робітничого класу України (1921–1932 рр.) – Харків, 1974.

мування ґрудових колективів на всьому протязі індустріалізації¹. Серед даних досліджень безпосередньо простежуються кількісні та якісні зміни, аналізуються соціально-політичні, економічні фактори формування кадрів робітників Донбасу в 1928-1937 рр. у монографії З.Г.Лихолобової².

Окрему групу серед робіт другого періоду займають історико-партійні дослідження³. Специфіка цих праць полягає в тому, що головну увагу вони приділяють розкриттю суб'єктивних факторів кадрової політики (партійне керівництво, роль суспільних організацій, суспільно-політична активність) і обґрунтовують керівну роль Комуністичної партії у всіх суспільно-виробничих процесах. Але незважаючи на їх апологетичний характер та схематизм, історико-партійні дослідження містили і значну архівну базу та сприяли розвитку історичних знань.

Окрім сюжету, що характеризує фактори кадрової політики в галузі, містяться в колективних працях з історії робітничого класу УРСР, Донбасу⁴, а також в спеціальних дослідженнях, присвячених

1. Мальцев Н.И. Рабочий класс Донбасса и социалистическая индустриализация.- Киев. Донецк, 1976; Сирцова С.М. Рабочий класс Украины на завершающем этапе социалистической индустриализации.- К., 1979; Шаталова Е.П. Развитие социальной структуры рабочего класса Украинской ССР (30-ые гг.).- К., 1988.
2. Лихолобова З.Г. Рабочие Донбасса в годы первых пятилеток (1928-1937).- Донецк, 1973.
3. Зимоглядов Ф.Р. Коммунистическая партия Советского Союза во главе трудовой активности масс. 1928-1941 гг. (из опыта работы партийных организаций Донбасса).- М., 1973; Міськова А. Борьба Коммунистической партии Украины за повышение культурно-технического уровня рабочего класса (1928-1932).- К., 1960; Пономаренко Г.Я. Курсом индустриализации.- Донецк, 1974.
4. Історія робітничого класу Української РСР: у 2-х т.-К., 1967. - т.І; Історія робітничого класу Донбасу: в 2-х т.-К., 1981. - т.І.

розвитку кам'яновугільного виробництва¹.

В цілому, література середини 50 – кінця 80-х рр., не дивлячись на значне розширення кола джерел, постановку нових проблем, появу прогресивних методичних підходів, продовжувала існувати в межах ідеологічного контролю, однобоких оцінок та суджень, що так виявлялося в дозуванні факторів формування трудових колективів (на користь, виключно, позитивним) та міфологізації періоду індустріалізації.

Наприкінці 80-х рр., в умовах поступового подолання ідеологічних схем, розвитку гласності та елементів плюралізму, ліквідації цензурних обмежень, вивчення "білих плям" історії України починається третій етап в історіографії теми. Так, у цей час з'являється ряд досліджень, що ґрунтовно аналізують зазначуваний чинник насильної колективізації та її наслідки, насамперед, голодомор 1932-1933 рр.² Певний інтерес становлять праці, в яких з нових позицій розкриваються особливості суспільно-політичних процесів в умовах утвердження тоталітарної влади³. З'являються роботи з дослідженням проблем

1. Бакулєв Г.Д. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна.- М., 1955; Перспективы развития угольной промышленности СССР.- М., 1960; История технического развития угольной промышленности Донбасса: в 2-х т.,- К., 1969.
2. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів (кер. кол. упоряд. Р.Я.Пиріг).- К., 1990; Кульчицький С.В. Ціна "Великого перелому".- К., 1991; Кульчицький С.В., Шаталина Б.П. Коллективизация сельского хозяйства и голод в 1932-1933 гг. //Новые страницы в истории Донбасса.- Кн.2.- Донецк, 1992; Троян М.П. Голод. //Донбасс.- 1989.- № 3.
3. Даниленко В., Касьянов Г.; Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: в 20-30-ті роки.- К., 1991; Приймун Н.В. Ударничество: миф и реальность.- Донецк, 1990; Шаповал Ю.І. Україна 20-50 років: сторінки не написаної історії.- К., 1993.

джерелознавства 20-30-х рр., як, наприклад, монографія М.К.Бойка^I.

Таким чином, аналіз історіографії дозволяє зробити висновок, що ступінь наукової розробки теми виявляє відсутність узагальнюючої роботи щодо факторів формування кадрів гірників в 1926-1939 рр. і зумовляє зосередження уваги дисертанта на таких питаннях: 1) висвітлення особливостей кадрових процесів серед робітників галузі в 1926-1928 і 1937-1939 рр.; 2) розкриття традиційної форми постачання шахтарських поповнень - стихійного відхідництва - з усіма притаманними йому рисами в часи індустріалізації; 3) дослідження передумов та шляхів подолання кадрової кризи у галузі в 30-ті роки; 4) аналіз чинників формування складу гірників, що стали надбанням гласності на сучасному етапі (колективізація, голодомор та зміни кадрової політики між містом та селом, кадрова криза та падіння ефективності виробництва, ліквідація неліт і утвердження командно-адміністративної економіки, тоталітарного режиму); 5) перегляд однобічних, дещо міфологізованих оцінок щодо кількісних і якісних змін серед гірників в період індустріалізації.

Мета і основні завдання дисертації. Метою дослідження є вивчення та аналіз системи факторів економічного і соціально-політичного плану, що визначають специфіку формування шахтарських колективів України у 1926-1939 рр., з'ясування закономірностей кадрових процесів у минулому і сучасному.

Для досягнення означеної мети у дисертації вирішуються такі завдання:

- виділити і систематизувати основні чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру, що зумовили особливості формування кадрів

I. Бойко Н.К. Рабочий класс Украины в период социалистического строительства: (Анализ массовых статистических источников 20-30-х годов). К., 1990.

гірників у роки індустріалізації ;

- розкрити ступінь впливу на кадрові процеси ліквідації політики непу і переходу до командно-адміністративних, авторитарних принципів керівництва ;

- проаналізувати і співвіднести традиційний та новостворений державний, тотальний механізм вирішення питань забезпечення шахт робітничою силою ;

- дослідити основні форми і методи комплектування трудових колективів галузі на всіх етапах індустріалізації ;

- розкрити фактори стабілізації шахтарських кадрів, причини, форми та шляхи подолання плинності робочої сили ;

- виявити закономірності та з'ясувати уроки кадрової політики у другій половині 20-30-х років.

Методологічною основою дисертації є системний підхід, що базується на принципах історизму, об'єктивності, науковості з залученням та аналізом різноманітного кола джерел.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дисертації зроблена спроба комплексного аналізу проблеми, яка неотримала належного висвітлення в сучасній історичній літературі. В дисертації розкриваються фактори, що зумовили специфіку формування кадрів шахтарів України в 1926-1939 рр. ; вивчаються форми і методи комплектування, по-новому трактується традиційний спосіб шахтарських поповнень - відхідництво, досліджується багатоваріантність і тривалість його існування. В роботі на основі введення до наукового обігу нового фактичного матеріалу, розкривається взаємозв'язок між кадровими зрушеннями та чинниками, котрі ігнорувалися в радянській історіографії (примусова колективізація, голодомор 1932-1933 рр., негативна оцінка залучення жінок до галузі, проблема стабілізації

шахтарських кадрів).

На захист виносяться такі положення:

- Кардинальна зміна соціально-економічного та політичного курсу в суспільстві наприкінці 20 - початку 30-х років різко вплинула на форми, методи, принципи формування шахтарських колективів України. Кадрова політика на відміну від періоду непу стає одним із засобів контролю соціальних процесів з боку партійно-державного керівництва.

- Значні демографічні (стать, вік, національність) і культурно-технічні зміни у складі гірників в 1926-1939 рр. стали результатом домінуючого впливу на кадрові процеси суб'єктивних факторів примусового характеру з боку партійно-державних структур.

- Дослідження процесу стабілізації шахтарських колективів у роки індустріалізації свідчить, що кадрова криза в галузі на початку 30-х років була наслідком необґрунтованих, насильницьких соціально-економічних, політичних експериментів тоталітарної влади. Одним із шляхів подолання цієї соціальної проблеми стало часткове повернення до традиційних методів комплектування, стимулювання робітників, а також використання досягнень технічного прогресу.

- Провідував формов постачання шахтарських кадрів для галузі на протязі всього досліджуваного періоду виступало відхідництво з пригаманними йому позитивними та негативними рисами.

Джерельна база дисертації складається з різноманітних джерел, які за походженням і характером умовно розподіляються на 5 груп. Першу становлять документи державних установ влади усіх рівнів (законодавчі акти, постанови, звіти). До другої віднесені документи і матеріали громадських організацій. Третю групу складають різноманітні статистичні матеріали (переписи, збірники, довідники). Четвер-

ту – матеріали періодичної преси.

П'ять складають матеріали, що містяться у фондах архівних установ України і Росії: Центральний державний архів вищих органів державної влади і органів державного управління України (ЦДАВОВУ); Донецький обласний державний архів (ДОДА), Луганський обласний державний архів (ЛОДА), Державний архів Російської Федерації (ДАРФ), Російський державний архів економіки (РДАЕ).

Найбільш важливі матеріали знаходилися у фондах Народного Комісаріату важкої промисловості, Головного управління вугільної та слянцевої промисловості, Донецького державного тресту по виробництву і продажу вугілля та антрациту (РДАЕ), Всесоюзної Центральної Ради Професійних Спілок, Центрального комітету профспілок гірників (ДАРФ), Народного Комісаріату праці УРСР, Державної планової комісії при РНК УРСР, Центрального статистичного управління УРСР (ЦДАВОВУ). Загальна кількість досліджених фондів – 28.

Слід зауважити, що в процесі вивчення архівних матеріалів встановлено, що краще збереглися фонди, які охоплюють другу половину 20 – початок 30-х років. В цілому, використані джерела забезпечують наукову достовірність та об'єктивність роботи.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що фактичний матеріал, положення та висновки дисертації можуть бути використані при вирішенні сучасних кадрових проблем у вугільній галузі з боку державних, господарських структур. Конкретно-історичний, статистичний матеріал дослідження може бути застосований при викладанні загальних та спеціальних курсів з історії України у вищій та середній школі, а також у краєзнавчій роботі.

Основні положення дисертації були апробовані у виступах автора на міжнародних, загальноукраїнських наукових конференціях, засіданнях кафедр історії України Донецького державного універ-

ситету, а також викладені у публікаціях.

П. СТРУКТУРА І ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАЦІ

Структура і зміст дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, що розподіляються на параграфи, заключення з висновками і рекомендаціями, переліку джерел та літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність теми та обрання хронологічних меж, подається історіографічний аналіз літератури, характеризуються використані джерела, визначена методологічна база дослідження, сформульовані мета та завдання роботи, показані новизна і практичне значення дослідження.

Перший розділ "Фактори зміни чисел носіїв, принципів та методів комплектування шахтарських колективів у 1926-1939 рр." аналізує систему об'єктивних і суб'єктивних чинників, що обумовили кількісні зрушення серед складу гірників.

На початку першого розділу досліджуються економічні фактори як матеріальна основа формування шахтарів у роки індустріалізації. Серед них провідними визначено:

1. Зростання виробничих потужностей вугільної промисловості, реконструкція та введення до експлуатації шахт, їх переобладнання.
2. Освоєння нових вугільних родовищ за межами Українського Донбасу.
3. Технологічне оновлення, інтенсифікація вугільного виробництва. Початковий етап технічної модернізації галузі (1926-1939 рр.) характеризувався недостатнім рівнем механізації та збереженням відсталих, ручних методів вугледобування і транспортування.

На межі 20-30-х років, в умовах "великого стрибка" індустріалізації, у галузі починається наступний етап технічної реконструк-

ції. Так, якщо в 1929 р. у Донбасі нараховувалося біля 1 тис. відбійних молотків, то в 1932 р. — більше 5 тис., питома вага ручної зарубки з 58,4% у 1930 р. зменшилася до 24,8% у 1933 р. Але парадокс соціально-економічної, технологічної ситуації у ці роки полягав у тому, що разом із зростанням кількості обладнання та механізмів катастрофічно знижувався коефіцієнт їх раціонального використання, провокуючи незбалансоване зростання нових кадрових поповнень.

Початкові періоди технічної реконструкції як матеріального чинника замість того, щоб зняти, ще більше загострили кадрову проблему. Тільки завершальний етап інтенсифікації вугільного виробництва (1933–1939 рр.) проходив більш послідовно та результативно, ставши одним із об'єктивних факторів подолання абсолютних кількісних змін серед шахтарів республіки.

4. Окремо можна виділити такі соціально-економічні фактори, як перегляд виробничих планів в умовах підготовки і проведення курсу індустріалізації, а також експорт вугілля за кордон. Наприклад, наприкінці 1932 р. вивіз донецького палива в такі країни як Франція, США та інші досягнув 5 млн. т.

Далі у першому розділі розглядаються умови формування шахтарських колективів у період останніх років непу і зародження командної економіки (1926–1929 рр.) Кадрова політика на цьому етапі суттєво зумовлювалася попереднім досвідом вирішення соціальних проблем. Так, головним каналом забезпечення шахт робітничою силою традиційно виступало стихійне відхід дництво, засноване на принципах стимулювання, мобільності, опадюємості, свободи вибору. В другій половині 20-х років трудову міграцію селянства у вугільну промисловість України обумовлювали:

1) надлишок робітничої сили у сільськогосподарських областях

як УРСР, так і у сусідніх регіонах (біля 2/3 відхідників серед гірників склали мешканці Центрально-чорноземного району Росії, а також Білорусії);

2) низький ступінь рентабельності частини селянських господарств та пошук додаткового джерела існування;

3) більш високий рівень оплати промислової праці, ніж сільськогосподарської.

Соціально-економічна природа відхідництва, заснована на двох способах робітничої діяльності – в місті та на селі, викликала поступально-зворотні міграційні зрушення серед гірників. Особливо ці процеси активізувалися в період проведення польових робіт, що викликало сезонну динаміку кількісних змін у шахтарських колективах.

Негативні сторони відхідництва досить повно розкриті у історіографії, але на практиці, на думку автора, за межами досліджень залишилися позитивні риси цієї форми комплектування:

1) Завдяки стихійному відхідництву вугільна промисловість здійснювала набір робітників провідних підземних професій. Так, наприкінці 20-х років поміж забійників, прохідників частка селян-відхідників досягала 90%.

2) Дана форма комплектування забезпечувала регулювання ринку праці приватним, індивідуальним шляхом, обмежувчи втручання державних структур.

3) Система відхідництва часто заснована на земляцьких, родинних принципах, забезпечувала спадкоємність кадрового складу, була гарантом нормальної виробничої, психологічної атмосфери для новоприбулих.

Аналіз чинників динаміки кількісних змін серед вугільників у

другій половині 20-х років свідчить, що це зростання відбувалося рівномірно та характеризувалося повільними темпами збільшення всіх категорій гурдівників галузі. Так, число робітників по експлуатації вугільних родовищ у 1926/27 рр. складало 181,4 тис., у 1927/28 рр. — 190,9 тис., у 1928/29 рр. — 194,3 тис., а в 1929/30 р. — 210,3 тис. Таким чином, чисельність шахтарських рядів за п'ять років зросла лише на 10%.

У даний період відхилення від загальної тенденції зростання не абсолютних показників, а відносних кількісних зрушень. Сезонна кадрова аритмія як специфічна риса динаміки чисельності супроводжувалася відносно низьким процентом плинності. Так, у 1927/28 рр. він склав 17%, в 1928/29 рр. — 26,9%.

Результати дослідження доводять — в другій половині 20-х років у кадровій політиці зберігалася спадкоємність форм та методів, що оприятало відносній стабільності гурдових колективів вугільної промисловості.

У останній частині першого розділу розглядається процес формування шахтарських колективів України в 1930-1939 рр. в умовах суттєвих змін форм, методів та принципів кадрової політики. На межі 20-30-х років тотальне втручання державно-партійних структур в усі сфери суспільного життя привело до загострення ситуації по забезпеченню вугільних підприємств робітничою силою. Так, у цей час різко зростає абсолютна кількість гірників (до 319 тис. у 1932 р.), яка в той же час супроводжувалася масштабним плинністю робітничої сили. Наприклад, в 1930 р. у вугільну галузь прибуло 516,2 тис. а вибуло — 545,4 тис. чоловік.

Результати дослідження доводять, що провідними чинниками створення такої кадрової ситуації у 30-ті роки виступали, насамперед,

соціально-політичні, суб'єктивні фактори:

1. Внаслідок насильницької колективізації були порушені традиційні форми та методи кадрових зв'язків між містом і селом, що призвело до загострення економічних, соціальних, психологічних проблем у суспільстві.

2. Проведення політичного курсу радянського керівництва, спрямованого на прискорення темпів промислового розвитку, зумовило незбалансоване та ірраціональне зростання шахтарських лав.

3. Зміна орієнтирів та принципів кадрової політики, утвердження практики державного, директивного контролю в суспільстві, ліквідація вільного "ринку праці", заперечення матеріального заохочення порушили спадкоємність та стабільність у шахтарських колективах. Однак, результати дослідження свідчать, що держава не змогла взяти під свій повний контроль таку традиційну форму кадрового постачання як відхідництво. Воно продовжувало відігравати значну роль у забезпеченні шахт новими поповненнями на протязі 30-х років.

Проблему кадрової стабілізації у вугільній промисловості частково вдалося подолати в другій половині 30-х років. Це проявилось у зниженні розмірів плинності та амплітуди кількісних зрушень у лавах шахтарів, застосуванні доводу традиційної кадрової політики, що базувалася на принципах спадкоємності та часткового стимулювання.

Таким чином, аналіз факторів кількісних змін як прояв кадрових процесів свідчить про домінуючий вплив суспільних перетворень на організування шахтарських колективів у 1926-1939 рр., що призвело до суттєвого загострення виробничих, соціальних проблем у галузі.

У другому розділі "Фактори динаміки якісного складу гірників України в роки індустріалізації" аналізуються якісні зміни серед робітників вугільної промисловості. Досліджуються демографічні

зрушення (участь молоді, жінок, національний склад), а також чинники, що їх зумовляють.

У роки індустріалізації проходив паралельний процес зростання кількості жіночої та молодіжної праці у вугільній промисловості. На першому етапі індустріалізації (1926-1932 рр.) приріст молодих робітників віком до 23 років випереджав темпи залучення жінок до галузі. Так, у 1932 р. процент молоді серед гірників досягав 60%, тоді як жінки-шахтарки складали 19% від загальної кількості робітників. Однак, у середині 30-х років чисельність останніх зростає до 26,3% у 1936 р.

Іншим важливим демографічним зрушенням у досліджуваній період були значні зміни в національній структурі гірників. На протязі кризового часу, аж до початку 30-х років, провідною національною групою серед вугільників залишалися росіяни (в 1926 році вони складали 61% від загальної маси працюючих). Частка українців серед гірників у цей період була меншою і вони займали другу позицію (в 1926р- 28%). Широко у вугільній промисловості були представлені такі національні групи - білоруси, татари, поляки, молдавани та інші.

На початку 30-х років щодо національного складу шахтарів зростає питомо вага українців, кількість яких зрівнялася з робітниками-росіянами. Так, у 1934 р. робітники-українці складали 49,4%, а росіяни - 44,3%.

Результати дослідження доводять, що провідними умовами кардинальних якісних змін у 1926-1939 рр. був вплив суб'єктивних, соціально-політичних чинників у сфері кадрової політики. Так, сталінське реформування села ліквідувало рентабельність, принципи стимулювання одноосібних селянських господарств і викликало специфічну хвилю соціального протесту аграріїв проти колективізації. Все це зумовило збільшення організованого та стихійного відхідництва із

сільськогосподарських регіонів до промислових центрів.

Трагічний голодомор 1932-1933 рр. ще більше активізував міграцію і суттєво змінив якісні характеристики складу гірників (збільшення частки жінок, підлітків, українців).

Розглядаючи зрушення щодо статі та вікової структури шахтарів в дисертації підтверджується точка зору, що склалася щодо відображення позитивних наслідків та оцінок залучення молоді до формування грудових колективів в галузі.

Але заперечується подібна оцінка активної участі жінок у вугільному виробництві (особливо на підземних роботах). На нашу думку, використання жіночої праці в біологічно несприятливих умовах у роки індустріалізації стало одним із проявів моральної деградації суспільства, безглузлого втілення в життя гасла про повну рівність чоловіка і жінки. Такий сумний факт історії формування шахтарських колективів мав негативні наслідки соціального, психологічного, демографічного характеру.

У другому розділі також розкриваються передумови загальних культурно-технічних змін у складі гірників України. В зв'язку з цим, провідним чинником даних коливань був процес технічного переозброєння кам'яновугільної промисловості, спроба переходу від екстенсивних до інтенсивних шляхів роботи.

Період другої половини 20-30-х рр. визначив проблему невідповідності між рівнем розвитку технічної бази галузі та низьким кваліфікаційним, освітнім потенціалом обслуговуваного її персоналу.

З одного боку, в умовах технологічного оновлення, особливо на початку 30-х років, вугільні підприємства республіки почували все більш зростаючу потребу в підготовлених кадрах. А з другого - в цей час значно погіршилися такі важливі якісні характеристики,

як виробничий стаж, професійний рівень, процент письменних гірників. Так, якщо в 1929 р. особи, що працювали на шахтах до двох років, складали 29,5% серед гірників, то в 1932 р. — 51,8%, а в 1936 р. — вже 64,5%. Кількість письменних гірників у той же час скоротилася: в 1929 р. їх нараховувалось 84,5% від загального числа робітників, а в 1936 р. — 30,3%.

Такий стан речей був зумовлений тим, що на кадрову політику одночасно впливали об'єктивний фактор технологічного прогресу та суб'єктивні, соціально-політичні умови. Колективізація, державний контроль над питаннями працевлаштування, прискорення темпів індустріалізації провокували міграційний вибух нових невідготовлених селянських поповнень. Ці хвилі були спрямовані насамперед у традиційну сферу використання праці вихідників — вугільну промисловість, що обумовило деформації якісного складу гірників. А відсутність на місцях належної мережі професійно-технічних, освітніх закладів ще більше загострювала професійну адаптацію новобранців, дестабілізує формування грудових колективів.

Структурні зміни в системі підготовки шахтарських кадрів, що проходили в середині 30-х років, зниження питомої ваги селянської міграції та збільшення міських джерел комплектування, зростання якісних параметрів вугільників були передумовами становлення шахтарських колективів.

Таким чином, динаміка якісних змін серед гірників у 1926–1939 рр. стала відображенням впливу на кадрові процеси всієї суми об'єктивних та суб'єктивних факторів і зумовила кардинальні зрушення щодо статі, віку, національності, професійно-освітній структурі шахтарів.

Заключення дисертації складається з висновків і рекомендацій,

у яких викладені узагальнення з головних проблем дослідження, висловлені деякі пропозиції з вирішення кадрових проблем на сучасному етапі. Внаслідок аналізу щодо умов створення стабільних шахтарських колективів у 1926–1939 рр. визначено наступні групи факторів кількісних і якісних змін у лавах гірників:

- 1) об'єктивні та суб'єктивні;
- 2) економічні та соціально-політичні;
- 3) тривалі (на всьому протязі досліджуваного періоду) та обмежені за часом;
- 4) традиційні та новостворені.

Вивчення кадрової політики у роки індустріалізації свідчить про можливість розподілу процесу формування шахтарських колективів на два етапи: 1926–1929 рр. та 1930–1939 рр. На першому з них, в умовах ще існуючих ринкових відносин у сфері праці, головними чинниками комплектування складу гірників виступали об'єктивні та традиційні фактори. На другому етапі – провідну роль відігравали суб'єктивні умови, викликані соціально-економічними і політичними зрушеннями з боку радянського керівництва.

Аналізуючи урски кадрової політики другої половини 20–30-х рр., можливо зробити висновок, що навіть у умовах різких змін кадрової політики епохи утвердження тоталітарної влади повільно, але відбувався об'єктивний процес формування гірників, з'являлися кваліфіковані вугільники, як, наприклад М. Ізогов, П. Філімонов, О. Стаханов.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. Кількісний зріст та соціально-демографічні зміни в складі гірників Донбасу в 1926–1932 рр. // Лихолобова З.Г., Красноносів Ю.М. Дзп. ст. в ІНІСН АН СРСР № 27957 від 06.01.87 – 31с. (рос. мова).

2. З історії демографічних процесів у Донбасі по матеріалам перепису 1926 р. //Матеріали міжрегіонального науково-практичного семінару "Людина в сучасному світі" - Москва-Донецьк. 1991, С.44-45 (рос.мова).

3. Демографічні зміни у складі шахтарів Донбасу в 1926-1932 рр. Літопис Донбасу. //Краєзнавчий збірник. - Випуск I. - Донецьк, 1992, С.44-46 (рос.мова).

4. Особливості становлення шахтарських традицій на межі 20-30-х рр. у Донбасі. //Матеріали міжнародного симпозиума "Людина: світ і дім" - Маріуполь, 1992, С.192-195 (рос.мова).

5. Участь російського та українського народів у формуванні шахтарських колективів Донбасу в 1926-1939 рр. //Міжнародна науково-практична конференція "340 років Переяславській Раді" - Донецьк, 1994, - вип.2 - С.31-34 (рос.мова).

А Н Н О Т А Ц И И

Красноносков Юрий Николаевич. Автореферат рукописи "Формирование кадров рабочих угольной промышленности Украины (1926-1939 гг.)" на соискание степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02. - "История Украины". Защита состоится в Донецком государственном университете в 1995 году.

В работе рассматриваются основные факторы, обусловившие количественные и качественные изменения среди рабочих крупнейшего отраслевого отряда Украины - шахтеров. Проанализированы особенности кадровой политики и ее результаты в годы индустриализации, выделены негативные и позитивные черты формирования шахтерских коллективов, раскрыта проблема дестабилизации горняков в 30-ые гг.

ANNOTATION. --

Krasnonosov Yuriy Nikolaevich. "The formation of the specialists of the workers of the coal-mining industry of the Ukraine (1926 - 1939)". Thesis for competition for a scientific degree of a candidate in history ni speciality Q2.CO.02. - The History of the Ukraine, Donetsk University, - Donetsk, 1995.

This work considers the main factors having conditioned the quantitative and qualitative changes among the workers of the biggest industrial group of the Ukraine - the miners. It also the peculiarities of regular policy and results in the years of industrialization, as well as the development of this workers' group in the 30th years.

Ключові слова: кам'яновугільна промисловість, відхідництво, суб'єктивні та об'єктивні фактори, плінність, стабілізація, робітничі колективи.

Підп. до друку 26.03.95. Формат 60 I/16. Папір друк. Офсет-друк.

Облік вид. арк. I.

Тираж 100 прим.

Замовлення № 620

AB 32.312